Ekonomik Yaklaşım, Cilt : 23, Sayı : 82, ss. 51-77

TÜRKİYE'DE EMEK KESİMİNİN KAMU BÜTÇESİ KARŞISINDAKİ KONUMU: 2004-2010

Yakup KARABACAK*

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'de emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki nihai mali pozisyonu saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla emek kesiminin kamu bütçesi ile olan ilişkisinin fayda-maliyet analizi yapılmıştır. Ulaşılan bulgular, Türkiye'de emek kesiminin kamu harcamalarından önemli ölçüde faydalandığını göstermektedir. Ancak kamu bütçesine aktardığı kaynaklar da dikkate alandığında, emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki konumu değişmektedir. Zira emek kesimi faydalandığı kamu harcamalarından daha fazlasını kamu bütçesine aktarmaktadır. Bu durumda, emek kesimi açısından ayrıca vurgulanması gereken iki sonuç ortaya çıkmaktadır: Bunlardan birincisi, incelenen dönem boyunca, Türkiye'de sosyal ücretin finansman kaynağının ücret gelirleri olduğudur. Zira emek kesimi faydalandığı kamu hizmet ve harcamalarını kendisi finanse etmiştir. İkincisi ise, emek kesiminin kamu bütçesi karşısında net vergi ödeyicisi pozisyonunda olduğudur.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Ücret, Net Vergi, Kamu Bütçesi, Yeniden Dağılım.*

JEL Sınıflaması*: H20, H53, I30.*

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü.

The Position of the Working Class across the Public Sector Budget in Turkey: 2004-2010

Abstract

In this study, the net financial position against the public budget of the working class in Turkey is tried to be determined. For this purpose, of the cost-benefit analysis used in order to find out the relationship between the working class and the public budget. Findings obtained show that the working class in Turkey has benefited from public expenditure significantly. However, the revenues transferred by the working class are more than the amount of public expenditure that it benefited from the public budget. In this case, two results pertaining the working class are: The first one is that, during the period under review, wage income is the funding source of the social wage, in other words this class funds the public services and expenditures, it derives from the budget. The second result is that the working class is in a position of net tax payer in the face of the public budget.

Keywords: *Social Wage, Net Tax, Public Budget, Redistribution.*

JEL Classification: *H20, H53, I30.*

Giriş

Kamu bütçesi, ulusal kaynakların bir kısmının, siyasal mekanizmalar aracılığıyla kullanımına dayalı bir kamu politikası uygulamasıdır. Kamu bütçesi, aynı zamanda, vergilerin veya öteki kamu gelir kaynaklarının hangi toplumsal kesimlerden alındığını ve bu kaynakların kamu harcaması biçiminde toplumun hangi kesimlerine transfer edildiğini gösterir. Çünkü her kamu bütçesi, bir bakıma, o sırada toplumda egemen olan ve kamu politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilen toplumsal kesimlerin çıkar hakimiyetinin bir yansımasıdır. Zira çeşitli toplumsal kesimler kamu bütçesi aracılığıyla sağlanan hizmet ve transferlerden en yüksek düzeyde yararlanmaya çalışırlarken, kamu finansmanı için gerekli vergi ve mali yükümlülüklerden var güçleriyle kurtulma çabası içindedirler.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Türkiye'de farklı toplumsal kesimlerin çıkarlarının kamu bütçesine ne derece yansıdığını ortaya koymaktır. Bunun en iyi göstergelerinden biri de devlet ile emek kesimi arasında gerçekleştirilen karşılıklı transferlerden net bir sosyal ücretin ortaya çıkıp çıkmadığıdır. Böyle bir çalışmaya Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000) tarafından geliştirilen "net transfer kuramı" iyi bir analitik çerçeve sunmaktadır. Söz konusu kuram aracılığıyla her bir toplumsal kesimin kamu bütçesinden ne aldığı ve buna karşılık kamu bütçesine vergi ve

benzeri adlar altında ne kadar kaynak aktardığı saptanabilir. Bu, kamu bütçesinin hem kaynak kullanımı hem de kaynak temini bakımından sınıfsal yapısına ayrıştırılması anlamına gelmektedir. Böylece toplumsal kesimlerin kamu bütçesi ile olan ilişkilerinin fayda-maliyet analizini yapmak mümkün hale gelir. Bu bağlamda her bir toplumsal kesimin çıkarının kamu bütçesine ne ölçüde yansıdığını saptama şansının yanı sıra kamu bütçesi karşısında toplumsal sınıfların nihai mali pozisyonlarının ne olduğunu test etme olanağı da ortaya çıkmaktadır.

Ancak çalışmanın yöntem kısmında ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, çalışmamız, Shaikh ve Tonak (1994; 2000) tarafından kullanılan ve emek kesimini sadece üretken emek kesimi ile sınırlayan tanımlamalarından farklı olarak, daha geniş kapsamlı bir emek kesimi tanımlamasını esas almaktadır. Çünkü bu çalışmadaki asıl amacımız devletin sosyal harcamalar ve vergi uygulamalarıyla sadece değişken sermaye (üretken emek) üzerindeki net etkisini saptamaktan ziyade, daha geniş kapsamlı olarak, potansiyel ücretli kesimin kamu bütçesinden ne aldığını ve kamu bütçesine geri ne verdiğini saptamaya yöneliktir. Ayrıca belirtmek gerekirse, çalışmamız, kamu bütçesi gelir ve harcama tutarlarına dayanmakta olup; vergilerin ve kamu harcamalarının yayılımlı etkileri (örneğin, vergi yansıması gibi) ve vergi harcamaları (vergi istisna ve muafiyetleri) hesaplamalara dahil edilmemiştir. Bunun yanı sıra kamu bütçesine ilişkin veri sınırlamaları nedeniyle, çalışmamızın ele aldığı dönem, 2004-2010 yılları ile sınırlı tutulmak zorunda kalınmıştır. Ayrıca söz konusu dönemde Kamu İktisadi Teşebbüslerine ait fonksiyonel sınıflandırmaya tabi bütçe verileri mevcut değildir. Dolayısıyla çalışmamız Türkiye'de tam anlamıyla kamu kesimini kapsamaktan uzak durumdadır. Bu çerçevede yaptığımız analizde, Türkiye'de emek kesiminin, kamu bütçesine net kaynak aktarır konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı şu şekilde organize edilmiştir: İlk olarak, sosyal ücret üzerine oluşmuş olan literatür özetlenmeye çalışılacaktır. İkinci olarak, sosyal ücretin hesaplanmasında kullanılacak yöntem açıklanacaktır. Üçüncü olarak, Türkiye'de emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki net mali pozisyonuna ilişkin bulgular ortaya konulacaktır. Çalışmamız genel bir değerlendirme ile sona erecektir.

1. Sosyal Ücret Kavramsallaştırması ve Bazı Bulgular

Sosyal ücret, ücretli olarak çalışan kesimin, kamu bütçe harcamalarından faydalandığı kısmı ifade etmektedir (Friedland ve Sanders, 1986:193). Bununla birlikte sosyal ücret kavramının yöntemsel açıdan farklılık gösteren çalışmalar tarafından değişik kapsamlarda kullanıldığı gözlemlenmektedir (Hyman, 1999:1068-1071). Bu çalışmaların bir kısmı, sosyal harcamaları, bir çeşit sosyal ücret olarak

değerlendirmekte ve ücretli kesim tarafından ödenen vergileri ve diğer katkıları gözardı etmektedir (Therborn, 1984:25; Sefton, 2002:1). İkinci grup çalışmalar ise, emek kesiminin kamu harcamalarından faydalandığı kısım ile kamu bütçesine aktardığı kaynakları birlikte değerlendirerek; sosyal ücretin mali kaynağının, ücret gelirleri mi yoksa sermaye gelirleri mi olduğunu saptamaya çalışmaktadır (Tonak, 1985:51). Ayrıca bu araştırmalarda, kamu bütçesi aracılığıyla devletin, toplumsal kesimler üzerindeki etkileri, bölüşüm sürecinin bir parçası olarak analiz edilmektedir (Tonak, 1985:30). Zira günümüz toplumlarında devlet, hem üretim güçlerinin geliştirilmesinde hem de birikim rejiminin sürdürülmesinde, çeşitli işlevler yüklenmiş bulunmaktadır (Jessop, 1993:8).

Birbiriyle çelişkili müdahaleleri gerektiren devletin bu işlevleri, bir yandan emek gücünün korunması ve geliştirilmesi ve de toplumsal tutarlılığın sağlanması için, kamu harcamaları yapmayı; öte yandan bu harcamaları finanse edecek kaynakların, birikim rejimine en az müdahele ile; vergileme vb. araçlar kullanılarak, toplanmasını gerektirmektedir. Ancak kapitalist ekonomik sistemlerde devletin başat rolü, sermayenin kârlılığını arttırmak olduğu için, emek gücünün yeniden üretimine yönelik kamu harcamalarının finansman maliyetlerinin, ücretli kesime yüklenmesi muhtemeldir (O'Connor, 1973:210-211). Ancak O'Connor'ın işaret ettiği kamu maliyesi yapısı, kamu bütçesinin sınıfsal özelliklerine dikkat çekmekle beraber, toplumsal sınıfların çıkarlarının kamu bütçesine ne kadar yansıtıldığı hususunda deneysel kanıtlar ortaya koymaktan yoksun görünmektedir.

Aynı şekilde, Therborn (1984) kamu bütçesinden emek gücünün yeniden üretimi için yapılan sosyal hizmet ve transfer harcamaları gibi "gayrisafi sosyal ücrete" dikkat çekmekle birlikte; emek kesiminden kamu bütçesine aktarılan kaynakları (vergiler vb.) dikkate almamıştır (1984:25-26). Ayrıca Gough (1979) refah devletinin gelişimini emek kesiminden gelen baskılar ve sınıf mücadelesinin ürünü olarak incelemiş; ve fakat, İngiltere'de devletin, parasal transferler veya sosyal tüketim harcaması olarak, verdiğinden daha çoğunu vergilerle geri aldığını tahmin etmiştir (Saybaşılı, 1992:95-96). Gough'un tahmini, hanehalkları ile devlet arasındaki net mali transfere işaret etmekle birlikte, emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki net mali pozisyonunun tam bir açıklaması olmayabilir (Maniatis, 2003:380). Zira Gough'un (1979) analizine temel oluşturan hanehalkı, çeşitli sosyal sınıflardan oluşabilir.

Emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki konumunu irdeleyen bir başka önemli çalışma ise Bowles ve Gintis'e (1982) aittir. Bu çalışmalarında, Bowles ve Gintis, devletten emek kesimine doğru net bir gelir transferinin gerçekleştiğini ileri sürmüşlerdir. Bowles ve Gintis'e göre, II. Dünya Savaşından sonraki dönemde devlet, kamu bütçesi aracılığıyla, sermaye kesiminden emek kesimine önemli

miktarda yeniden dağılım yapmayı başarmıştır. Temelinde Glyn'in (1975) İngiltere ekonomisi üzerine yaptığı çalışmada ileri sürdüğü kâr sıkışması (profit-squeeze) kuramı bulunan Bowles ve Gintis'in (1982) çalışmaları, II. Dünya Savaşından sonra, emek kesiminin artan siyasal gücünün, kamu bütçe yapılarına yansımasının bir sonucu olarak, gittikçe artan *vatandaş ücreti*'nin (citizen wage) gerisinde, ağırlıklı olarak, çeşitli vergilerle (sosyal güvenlik primleri vb.) sermaye sınıfından transfer edilen kaynaklar vardır (Bowles ve Gintis, 1982:69-70).

Bununla birlikte literatürde Bowles ve Gintis'in (1982) çalışmasına ciddi eleştiriler de yöneltilmiştir. Bu eleştiriler, daha çok, Bowles ve Gintis'in (1982) kullandığı metodolojiyle ilgilidir. Zira, Bowles ve Gintis (1982), vergi payının hesaplanmasında dört kişilik bir ailede sadece çalışan erkeğin gelirini ve bu gelir üzerinden ödenen dolaysız vergi yükünü dikkate almışlardır (1982:73). Ancak bu hesaplama biçimi, hem ailede ücret geliri elde eden diğer kişilerin vergi yükünü dışlanması hem de ücretli kişinin ödediği dolaylı vergiler payının hesaplamaya dahil edilmemesi nedeniyle, muhtemelen emek kesimi vergi payının oldukça düşük tahmin edilmesi sonucunu yaratmıştır (Shaikh ve Tonak, 1987: 181, 185).

Öte yandan, Bowles ve Gintis, vatandaş ücreti olarak, bütçe harcamaları içinden sağlık hizmetleri, eğitim, konut, sosyal güvenlik, savaştan zarar görenlere yapılan yardımlar vb. bütçe harcama kalemlerini ayrıştırarak, sadece bu harcama kalemlerini, dört kişilik hanehalkı sayısına göre genelleştirmiştir (1982:73). Bu hesaplama biçimi de kamu harcamaları emek payının olduğundan daha yüksek tahmin edilmesi riskini taşımaktadır. Zira kamu sosyal harcamalarının hem bireysel hem hanehalkı başına dağılımı mutlak eşit değildir. Bir insanın yaşam dilimi boyunca yararlandığı kamu hizmetleri veya harcamaları da değişiklikler göstermektedir. Örneğin, çocukluk yıllarında sağlık hizmetleri, ergenlik ve gençlik yaşlarında eğitim hizmetleri ve ileri yaşlarda ise sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının önemi artmaktadır. Dolayısıyla Bowles ve Gintis'in (1982) çalışmasında ulaştığı bulgular, kamu bütçesinden yapılan net transferlerin olduğundan daha yüksek hesaplandığı şüphesi altındadır (Shaikh ve Tonak, 1987:185).

Emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki konumunu daha gelişkin bir kuramsal yaklaşımla ele alan çalışmalar ise, Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000) tarafından yapılmış ve aşağıda başlıcalarına değinilecek olan başka çalışmalara da temel oluşturmuştur. Shaikh ve Tonak sosyal ücret kavramsallaştırması çerçevesinde kamu gelir ve harcamalarını toplumsal sınıflar arasında ayrıştırmışlardır. Bu ayrıştırmadan hareketle daha sonra, kamu bütçesi bağlamında devletle ücretli kesim arasında yaşanan karşılıklı transferlerin, gerçekten bir sosyal ücretle sonuçlanıp sonuçlanmadığını hesaplamışlardır. Örneğin, Tonak (1987) ve Shaikh ve Tonak

(1987), Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), 1952-1985 yıllarının çoğunda, ücretli kesimin kamu bütçesinden yararlandığı kamu harcama tutarlarından daha fazla vergi ödediğini saptamışlardır. Shaikh ve Tonak (1994, 2000), daha yakın zamanda yaptıkları başka çalışmada ise, ABD'de 1952-1997 yılları arasında, ücretli kesiminin genellikle kamu bütçesine net vergi ödeyicisi konumunda olduğunu tahmin etmişlerdir.

Shaikh ve Tonak'ın geliştirdiği net transfer kuramı çerçevesinde farklı ülkeleri kapsayan başka çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin, 1955-1988 dönemi için, Sepehri ve Chernomas (1992) refah devletinin Kanada'daki yeniden dağıtıcı performansını saptamaya çalışmışlar ve buldukları sonuçları Tonak (1987) ve Shaikh ve Tonak'ın (1987) ABD üzerine yaptıkları çalışmada ulaştıkları bulgularla karşılaştırmışlardır. Bu bağlamda, her iki ülkede emek kesimine yapılan transferlerin, 1955-1978 yılları arasında, hemen hemen aynı olduğu; fakat 1979-1985 yılları arasında ise, Kanada'nın ücretli kesime yaptığı transferlerin ABD'nin yaptığı transferlerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Sepehri ve Chernomas, 1992:82-84). Sepehri ve Chernomas (1992), bu farklılığı, iki ülke arasındaki işsizlik oranındaki farklılaşmaya yormuş olsalar da karşılaştırılan çalışmalar arasında metodolojik yaklaşım farklılıkları da söz konusudur. Zira Sepehri ve Chernomas (1992) toplam kişisel gelirler içinde çalışan kesimlerin maaş ve ücretleri oranında işletme vergilerinin belli bir bölümünü, ücretli kesiminin ödediğini esas almışlardır (1992:74-75). Halbuki, Tonak (1987) ve Shaikh ve Tonak'ın (1987) ABD'de için yaptıkları çalışmalarda, işletme vergilerinden emek kesimine olan yansımaları tamamen ücretli kesimin vergi yükümlülükleri dışında tutulmuştur (Maniatis, 2003:385).

Sepehri ve Chernomas'la (1992) aynı metodolojiyi kullanarak yapılan bir başka araştırma ise, Akram-Lodhi'nin (1996), 1970-1990 arası dönemi kapsayan İngiltere üzerine yaptığı çalışmadır. Bu çalışmada, İngiltere'de ücretli kesimin, esas alınan dönem boyunca, kamu harcamalarından yararlandığı tutardan daha fazla bir kaynağı devlete veya devlet aracılığıyla öteki toplumsal kesimlere aktardığını ve dolayısıyla emek kesiminin bu dönemde net vergi ödeyicisi konumunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akram-Lodhi, 1996:14, 22'de Tablo:8). Ancak, Akram-Lodhi (1996) yaptığı karşılaştırmada, kendi bulgularıyla aynı dönemi kapsayan, Tonak'ın (1987) ABD'ye ve Sepehri ve Chernomas'ın (1992) Kanada'ya ilişkin net vergi bulgularının farklı olduğunu da vurgulamaktadır (Akram-Lodhi, 1996:15, 23'de Tablo:9).

Öte yandan Akram-Lodhi'nin (1996) bulgularına tam zıt olan sonuçlara, Shaikh ve Tonak metodolojisini kullanan, Fazeli'nin (1996), İngiltere üzerine yaptığı çalışmasında ulaşılmıştır. Fazeli'ye (1996) göre, İngiltere'de refah devleti

1950-1986 döneminde ücretli kesime her yıl gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki yüzde payı olarak ortalama %10 civarında net sosyal ücret transferinde bulunmuştur. Daha sonra, Fazeli ve Fazeli (2010), yine İngiltere için yaptıkları bir başka çalışmada da, devletin, 1990-2003 yılları arasında, ücretli kesime GSYH'ya oranı olarak %10 civarında net sosyal ücret ödediğini tahmin etmişlerdir (2010:119, 122).

Freeman (1991) ise, dolaylı vergilerden ücretlilere yansıyan kısım hariç, Shaikh ve Tonak metodolojisini kullanarak yine İngiltere kapsamında yaptığı çalışmasında, karşılıklı transferlerin eşit olduğu sadece bir yıl dışında; 1951-1987'yi kapsayan dönemde, ücretli kesimin devlete net vergi transferinde bulunduğunu belirtmektedir (1991:101). Zaten Fazeli'nin (1996) yukarıda değinilen çalışmasında, vergi payının hesaplanmasında dolaylı vergilerden ücretli kesime yansıyan kısım da dikkate aldığında, emek kesiminin net vergi ödeyicisi konumunda olduğunu belirtmektedir (1996:155). Maniatis'ın (2003) Yunanistan için 1958-1995 yıllarını kapsayan dönem için yaptığı çalışmasında ise, kamu bütçesinden ücretli kesime transfer edilen kaynaklar ile ücretli kesimden bütçeye aktarılan kaynakların çok küçük pozitif veya negatif farklarla neredeyse başabaş olduğu görülmektedir (2003:392). Ayrıca Çarıkçı'nın (2007) Türkiye için 1980-2004 dönemini kapsayan çalışmasında da negatif sosyal ücret tahmin edilmiştir (2007:91, 98).

Bütün bu sonuçların ortaya çıkmasında araştırmacıların çoğunlukla aynı metodolojiyi kullandıkları yönündeki iddialarına rağmen, yine de kamusal bütçe gelir ve harcama verilerinin ayrıştırılmasındaki farklılıklar ve araştırma konusu olan ülkelerin vergi sistemlerinin ve refah devleti uygulamalarının birbirine uymamasının etkili olduğu söylenebilir. Bütün bu etmenleri de dikkate alarak, aşağıda; Türkiye için yapacağımız sosyal ücret hesaplamalarının yöntemi hakkında bilgi verilmektedir.

2. Sosyal Ücreti Hesaplama Yöntemi

Sosyal ücret üzerine yapılan araştırmalarda, kuramsal derinliği ve dolayısıyla da analitik gücü ile, Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000) tarafından geliştirilen ve daha sonra Fazeli (1996) ve Maniatis (2003) gibi yukarda değinilen birçok araştırmacı tarafından da uygulanan *net transfer kuramının* öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bu kuramda, kamu bütçesi aracılığıyla gerçekleştirilen transferlerin fayda ve maliyet etkileri, toplumsal sınıfların gelirleriyle bağlantılı olarak analiz edilmiştir. Buradaki temel amaç, siyasal mekanizma aracılığıyla kullanılan ulasal kaynakların ne kadarının ücretli kesimden alındığı veya bunun tersine kamusal kaynakların ne kadarının ücretli kesime kamu hizmeti vb.

harcamalar olarak aktarıldığını ortaya koymaktır (Tonak, 1985:31). Başka bir ifadeyle, söz konusu araştırmaların amacı, emek kesiminin, kamu bütçesinden net bir sosyal ücret elde edip etmediğini saptanmaktır. Ancak bunun için iki temel hususun açıklığı kavuşturulması gerekmektedir: Bunlardan birincisi, kamu gelir ve harcama boyutuyla kamu bütçesinin sınıfsal yapısının saptanması ile ilgilidir. Daha doğrusu, kamu harcamalarından hangi toplumsal kesimin ne kadar faydalandığı ile kamu gelirlerine hangi toplumsal kesimin ne kadar kaynak aktardığının belirlenmesi gerekmektedir (Tonak, 1985:35-36). Sorunun bu yönü aşağıda kamu harcaması ve kamu gelirlerinin ayrıştırılması başlığı altında ayrıca ele alınmıştır.

Ancak sorunun ikinci yanı, toplumsal sınıfların tanımlanması ile ilgilidir. Zira bu, kamu bütçe bileşenlerinin sınıfsal temelde ayrıştırılabilmesi için şarttır. Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000), ABD Ulusal Gelir Hesapları'ndan (NIPA) üretken emekten[1] oluşan nüfusun kullanılabilir kişisel gelirleri toplamını, ulusal kullanılabilir gelirler toplamına oranlayarak, emek payı katsayısını türetmişlerdir (Tonak, 1985:39, 41, 52). Bizim çalışmamızda ise, aileleri de dahil çalışan, işsiz veya emekli potansiyel tüm ücretli nüfus, emek kesimi olarak ele alınmıştır. Bu tanımlamadan hareketle, çalışmamızda kullandığımız emek payı katsayısı ise, Türkiye üzerine, TÜİK'in (2006; 2011) "2005 Gelir Dağılımı Sonuçları" ve "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006–2010" adlı araştırmalarında sunulan "gelir türlerine göre toplam yıllık kullanılabilir kişisel gelirlerinin dağılımı" verilerine dayanmaktadır.

Bu verilerden yararlanarak hesapladığımız emek payı katsayısı; maaş, ücret, yevmiye ve sosyal transferlerden oluşurken; bunların dışındaki müteşebbis geliri, gayrimenkul, menkul kıymet ve diğer transferler toplamı ise, emek dışı toplumsal kesimlerin gelir payı olarak ele alınmıştır. Ancak burada emek kesimi gelir payı olarak ifade edilen gelirler içinde, küçük çapta ticari, zirai ve serbest meslek sahiplerinin müteşebbis geliri bulunmamaktadır. Fakat elde ettiği gelir açısından, ücretli olarak nitelendirilen sınıftan çoktan çıkmış olan üst düzey kurum yöneticilerinin gelirleri ise, gelir sınıflaması içinde, ücret geliri olarak görülmektedir. Ayrıca ücretli kesimden bazı insanların düşük de olsa ücret dışı gelir elde etme olasılığı vardır. Bu tür gelirler ise emek payına dahil edilememiştir.

Emek kesiminin gelir payını belirlemek açısından ortaya çıkan bütün bu zorluklar, emek kesimi gelir payına *sosyal transferlerin* de eklenmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Daha iyi bir seçeneğin yokluğunda, bu tercih, birkaç yönden mantıklı

---

[1] Marksist kurama göre, sadece, üretken emek (değişken sermaye), sermaye birikiminin kaynağı olan artık değeri üretebilir. Üretken olmayan emek ise, dolaşım ve yeniden bölüşüm sürecinde, üretken emeğin yarattığı artık değerin paylaşılması aşamasındaki gelirleri kapsar (Shaikh ve Tonak, 1994:72; Maniatis, 2005:497-498).

görünmektedir. Zira sosyal transferleri emek kesiminin payına eklemek, emek kesiminin harcama ve gelir payının bir miktar yüksek tahmin edilmesi riskini taşımakla birlikte, yukarıda değinilen geniş kapsamlı emek kesimi tanımlamasına uygun düşecektir.

Tablo 1: Türkiye'de Gelir Türlerine Göre Toplam Yıllık Kullanılabilir Kişisel Gelirlerin Dağılımı (%)

Yıllar	Emek Payı	Emek Dışı Toplumsal Kesimler Payı
	{maaş+ücret+yevmiye +sosyal transferler}	{tarım ve tarım dışı müteşebbis+gayrimenkul+menkul kıymet+haneler arası transferler+diğer transferler}
2004	0.63	0.37
2005	0.66	0.34
2006	0.62	0.38
2007	0.62	0.38
2008	0.65	0.35
2009	0.66	0.34
2010	0.68	0.32

Kaynak: TÜİK (2006; 2011).

Ayrıca yukarıda değinilen ve TÜİK veri setindeki gelir sınıflandırması yüzünden, emek kesimi geliri olarak kayıt altına alınmamış gelir türleri (kendi adına çalışır görünen küçük çiftçi, esnaf veya serbest meslek erbabı gelirleri gibi) bakımından, emek payının eksik hesaplanma tehlikesi de böylece önemli ölçüde ortadan kaldırılacaktır. Diğer taraftan, sosyal transferler üzerinden, dolaylı vergiler başta olmak üzere, çeşitli vergiler alınmaktadır. Bu nedenle, sosyal transferlerin (emekli aylıkları, nakit temelli sosyal yardımlar gibi) emek payına dahil edilmesi, şüphesiz, emek kesimi kamu finansman payının daha gerçekçi biçimde tahmin edilmesine yardımcı olacaktır.

Bu genel çerçeveden hareketle, kamu bütçesi aracılığıyla gerçekleştirilen transferlerin emek kesimi üzerindeki fayda ve maliyet etkileri hesaplanarak, emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki net mali konumu saptanabilir: Bunun için, emek kesiminin faydalandığı kamu harcama tutarından (sosyal ücret) emek kesiminin kamu bütçesine aktardığı kaynaklar toplamının düşülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ulaşılan sonucun pozitif çıkması, emek kesiminin piyasada emek arzı karşılığında elde ettiği ücret gelirinin yanısıra ayrıca *net sosyal ücret* elde ettiğini gösterir (Shaikh ve Tonak, 2000:247). Ancak, net sosyal ücretin (NSÜ) oluşabilmesi

için, emek kesiminin kamu bütçesine aktardığı finansman yükünden (FY) toplam sosyal ücretin (SÜ) daha büyük olması gerekir (Maniatis, 2010:12):

$$NV = SÜ > FY \tag{1}$$

Yukarıdaki hesaplama sonucunun negatif çıkması ise, emek kesiminin elde ettiği sosyal ücreti tamamen kendisinin finanse ettiğini; fakat aynı zamanda, emek kesiminin, emek piyasası içinde elde edilen ücret gelirini azaltacak şekilde, kamu bütçesine fazladan kaynak aktardığını gösterir (Shaikh ve Tonak, 2000:247). Ancak bunun oluşabilmesi için, emek kesiminin kamu bütçesine aktardığı finansman yükünden (FY), toplam sosyal ücretin (SÜ) daha küçük olması gerekir. Bu durumda, emek kesiminin devlete veya diğer toplamsal kesimlere aktardığı kaynak miktarını gösteren *net vergi* (NV) tutarı kısaca şu şekilde ifade edilebilir:

$$NV = SÜ < FY \tag{2}$$

Ayrıca emek kesiminin toplam sosyal ücretin ne kadarını kendi kendine finanse ettiği ise, aşağıdaki *faydalanma rasyosu* (FR) ile ifade edilebilir:

$$FR = \frac{FY}{SÜ} \tag{3}$$

Bu oran aynı zamanda sosyal ücretin finansman kaynağının ne kadarının ücret gelirlerine dayandığını da ortaya koyacaktır. Faydalanma rasyosunun bir (1)'den küçük çıkması, emek kesiminin ödediği vergi ve benzeri kaynaklardan daha fazla kamu harcamalarından yararlandığını gösterirken; kat sayının bir (1)'den büyük çıkması ise, emek kesiminin, vergi ve benzeri yükümlülükler olarak, devlete ve diğer toplumsal sınıflara net kaynak aktardığını ortaya koyacaktır (Tonak, 1985:50).

Ayrıca kamu bütçesi üzerinden devlet ile emek kesimi arasında yaşanan karşılıklı transferlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) ne kadarlık bir kısmına tekabül ettiğini göstermek için aşağıdaki rasyoların hesaplanması gerekir:

Buna göre, kamu bütçesinden emek kesimine aktarılan kaynakları göstermek üzere, sosyal ücret rasyosu (SÜR) hesaplanabilir:

$$SÜR = \frac{SÜ}{GSYH} \tag{4}$$

Benzer şekilde, emek kesiminin, kamu bütçesine aktardığı kaynakların büyüklüğünü ifade etmek için de *maliyet rasyosu* (MR) hesaplanabilir:

$$MR = \frac{FY}{GSYH} \tag{5}$$

Ayrıca kamu bütçesinden emek kesimine aktarılan net kaynak miktarını ifade etmek için *net sosyal ücret rasyosu* (NSÜR) hesaplanabilir:

$$NSÜR = \frac{NSÜ}{GSYH} \tag{6}$$

Aynı şekilde, emek kesiminin, kamu bütçesine aktardığı net kaynak miktarının ifade etmek için de, *net vergi rasyosu* (NVR), hesaplanabilir:

$$NVR = \frac{NV}{GSYH} \tag{7}$$

Ancak yukarıda belirtilen hesaplamaların yapılabilmesi için, kamu harcama ve kamu gelirlerinin toplumsal sınıflar arasında nasıl ayrıştırıldığının, biraz daha ayrıntılı olarak açıklanması gerekmektedir:

2.1. Kamu Harcamalarının Ayrıştırılması

Toplumsal sınıflara göre, kamu harcama kalemleri ayrıştırılmaya çalışıldığında, temelde üç grup kamu harcamasının varlığı dikkatleri çekmektedir. Bunlardan birinci grup, emek kesimine hiç refah artışı sağlamayan, tamamen ya birikim sisteminin esenliği için yapılan ya da toplumdaki emek kesimi dışındaki kesimlerin faydalandıkları kamu harcamalarından oluşmaktadır (Fazeli ve Fazeli, 2010:115). Genel olarak, bu tür kamu harcamaları, genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetlerine yapılan harcamalardır. Örneğin, genel kamu hizmetleri içinde bulunan "faiz ödemeleri" toplumda sadece devlete kredi verebilecek denli finansal birikime sahip olanlara yapılan bir transfer harcamasıdır (Shaikh, 2003:540).

Benzer biçimde savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenliğini ilgilendiren kamu harcama kalemleri de sistemin esenliği için yapılan harcamalardır. Tonak (1985) Marx'a atfen bu tür kamu harcamalarını bir çeşit ekstra harcama (*faux frais*) olarak adlandırmaktadır (1985:46). O'Connor'ın yaklaşımıyla ifade edilecek olursa, değinilen kamu harcama kalemleri üretkenliğe katkısı olmayan 'sosyal masraf" harcamalarıdır (1973:6-7). Bu tür kamu harcamalarının emek kesiminin refahına bir katkısı olmadığı açıktır; ancak emek kesimi dışındaki toplumsal kesimlere olan katkısı ise, doğrudan olmayıp, dolaylı bir biçimde, birikim sisteminin sorunlarının çözülmesi ve sistemin işlerliğinin garanti altına alınması biçimindedir.

Ayrıca birinci grup kamu harcamaları içinde ele alınan ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcama kalemlerinin emek kesiminin refah düzeyine doğrudan bir katkısı söz konusu değildir. Zira genel ekonomik işler ve hizmetler, tarım, ormancılık, balıkçılık, avcılık hizmetleri, yakıt ve enerji hizmetleri,

madencilik, imalat ve inşaat hizmetleri, tamamen toplumun emek dışı kesimlerine katkı sağlayan kamu harcamalarıdır. Dolayısıyla bu tür kamu harcamaları emek kesiminin kamusal hizmet tüketiminin dışında tutulması gerekmektedir (Fazeli ve Fazeli, 2010:115; Shaikh, 2003:540).

Kamu harcamaları içinde ikinci grubu ise, toplumun emek kesimi de dahil tüm toplum kesimlerinin yararlandığı kollektif tüketime yönelik harcama kalemleri oluşturmaktadır (Shaikh, 2003: 539). Genel olarak, bu grup; çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamalarından oluşmaktadır. Örneğin, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamalar bir canlı olarak her insanın yarar sağladığı kamu harcamalarıdır. Benzer biçimde iskan ve toplum refahı başlığı altında toplanan hizmetlerde toplumun ortaklaşa yararlandığı kamu hizmetleridir. Yine sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri ve eğitim hizmetleri toplumun ortaklaşa tüketimine yönelik kamu harcamalarıdır. Bütün bu ikinci grupta sayılan toplumsal hizmetlerin emek ve emek dışı toplumsal sınıflar arasında çeşitli ölçütlere göre (emek payı, nüfus payı, vergi payı vb.) ayrıştırılması gerekmektedir (Fazeli ve Fazeli, 2010:114-115). Daha önce belirtildiği gibi bizim çalışmamızda bu ayrıştırma emek payı katsayısına göre yapılacaktır.

Üçüncü grup olarak ele alınabilecek kamu harcamaları ise, emek gücünün yeniden üretimine veya emek gücünün varlığını sürdürmesine yönelik, doğrudan emek kesiminin yararlandığı kamu harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Bu tür kamu harcamaları, genel olarak, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden oluşmaktadır (Fazeli ve Fazeli, 2010:114). Bu tür kamu harcamalarının, olduğu gibi, emek kesiminin faydalandığı kamu harcama tutarına eklenmesi gerekir.

2.2. Kamu Gelirlerinin Ayrıştırılması

Kamu gelirlerinin en önemli kısmını vergi gelirleri oluşturmaktadır. Vergi gelirleri içinde önemli bir yere sahip olan *gelir vergisi* toplumun hem emek kesimi hemde emek dışı toplumsal kesimlerini kapsayan oldukça geniş bir kapsamlı bir kitle vergisidir. Dolayısıyla gelir vergisi emek ve emek dışı toplumsal kesimler arasında paylaştırılması gerekmektedir. Gelir vergisinden emek kesiminin yüklendiği miktar emek payı katsayısı kullanılarak ayrıştırılacaktır. Zira ülkemizde ücret gelir unsuru genellikle kaynakta kesinti yoluyla vergilendirilmiş olsa bile, vergi istatistiklerinde ücretli kesimin ödediği gelir vergisini tam olarak görme imkanı yoktur.

Öte yandan gelir üzerinden alınan vergilerden *kurumlar vergisi* ise, tamamen toplumun emek dışı kesimlerini ilgilendiren bir vergidir. Zira kurumlar vergisi şirket

ve benzeri kurumsal yapıların ödediği bir vergi türüdür. Bununla birlikte piyasa fiyat koşulları içinde kurumlar vergisinin de tıpkı bir dolaylı vergi gibi geriye (emek üzerine) veya ileriye doğru (tüketiciler üzerine) yansıtılabilme olanağı vardır (Harberger, 1962:236). Ancak daha önce açıkladığımız gibi, bu çalışmadaki ayrıştırma yöntemimiz vergilerin birincil yansıması ile sınırlı olduğundan, toplumsal kesimlerin vergi paylarının hesaplanmasında kurumlar vergisi emek kesimi dışındaki toplumsal kesimlerin ödediği bir vergi olarak değerlendirilecektir.

Mülkiyet üzerinden alınan vergilerden, *veraset ve intikal vergisi*, daha çok emek dışı toplumsal kesimleri ödediği bir vergidir. Zira hem miras paylarına hem de ivasız intikallerde intikal tutarına getirilen istisnalar düşük tutardaki intikalleri otomatik olarak vergi dışına çıkarmaktadır. Ayrıca servet aktarımlarını vergilendiren veraset ve intikal vergisinin daha varsıl olan emek kesimi dışı toplumsal kesimleri ilgilendirdiğine de şüphe yoktur. Mülkiyet üzerinden alınan bir başka vergi ise, *motorlu taşıtlar vergisi*dir. Özellikle binek otomobili bağlamında toplumun emek kesiminin de önemli miktarda motorlu taşıtlar vergisi ödediği şüphesizdir. Öteki kara, hava ve deniz taşıtlarıyla birlikte motorlu taşıtlar vergisinin tüm toplumsal kesimleri ilgilendirdiği açıktır. Dolayısıyla bu verginin sınıf payları emek payı katsayısına göre tahmin edilmeye çalışılacaktır.

Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri ise; katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, şans oyunları vergisi ve özel iletişim vergisi gibi vergilerden oluşmaktadır. Bu vergilerden banka ve sigorta muameleleri vergisi daha çok toplumun emek dışı kesimlerinin ödediği bir vergidir. Dolayısıyla bu vergi kamu gelirleri ayrıştırmasında emek dışı toplumsal kesimlerin payı olarak ele alınacaktır. Fakat katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, şans oyunları vergisi gibi vergiler toplumun tümüne yük yükleyen vergilerdir. Bu nedenle değinilen vergilerde emek payı katsayısı kullanılarak toplumsal sınıfların payları hesap edilecektir. Öte yandan, uluslar arası ticaret ve muamelelerden alınan gümrük vergisi ve diğer dış ticaret gelirleri ise, tamamen emek kesimi dışındaki toplumsal kesimlerce ödenmektedir.

Ayrıca damga vergisi, harçlar gibi mali yükümlülükler de toplumun tümünü ilgilendirmektedir. Bu tür vergilerin de, emek payı katsayısına göre, toplum kesimleri arasında ayrıştırılması gerekmektedir. Benzer bir durum, yerel yönetimlerin topladığı bazı vergiler için söz konusudur. Zira yerel yönetimler emlak vergisi başta olmak üzere, çevre temizlik, eğlence, ilan, reklam, yangın, havagazı ve elektrik tüketim vergileri ve harçlarını tüm toplum kesimlerinden toplamaktadır. Bu vergilerden özellikle emlak vergisinin konut sahipliği bağlamında emek kesimi ile bağı kurulabilirken arsa, arazi ve işyeri mülkiyeti üzerinden alınan emlak vergisinde emek kesimi dışı toplumsal kesimlerin payının açıkça yüksek olacağı açıktır. Ancak

yararlanılan istatistiki veriler emlak vergisinde böyle bir ayrım yapmaya izin vermemektedir. Dolayısıyla yerel yönetim düzeyinde ödenen tüm vergi ve harçlar emek payı katsayısı esas alınarak toplumsal kesimlere pay edilecektir.

Sosyal güvenlik yükümlülükleri (işçi ve işveren payları dahil pirim, fon vb.) tümüyle toplumun emek kesimince yüklenilen vergi ödemeleridir. Bu ön kabul emeğin değişim değeri üzerinden soruna bakmayı gerekli kılmaktadır. Emeğin değişim değeri, sosyal ücret bir yana bırakılırsa, yani emek piyasasındaki emek değeri dikkate alınırsa, ücret üzerinden ödenen bütün dolaysız vergileri ücretlilerin ödediği ortaya çıkacaktır. Çünkü işverenler bir işçiyi istihdam etmeye karar verirlerken, net ücret üzerinden değil; fakat tersine, bütün ücret maliyetlerini dikkate alarak, kararlarını vermektedirler. Zira işverenler açısından ücretler daima toplam emek maliyetine eşittir. Bir meşrulaştırma yöntemi olarak işveren tarafından ödendiği ileri sürülen sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası vb. işveren hisselerini de gerçekte ücretli ödemiş olmaktadır (Tonak, 1985:41).

Devletin vergi gelirleri dışında da kamu bütçesine aktarılan gelirleri söz konusudur. Bunlardan mülk ve teşebbüs gelirleri, toplumun emek ve emek dışı tüm kesimleri tarafından, piyasa-fiyat mekanizması veya benzer yöntemlerle, kamu bütçesine aktarılmaktadır. Dolayısıyla bu tür bütçe gelirlerinin emek payına göre sosyal sınıflar arasında ayrıştırılması gerekir. Ancak kamu gelirleri arasında yer alan bağış ve yardımlar, özel gelirler, faiz, paylar ve cezalar, sermaye gelirleri ve benzerlerini toplum kesimleri arasında ayrıştırmak daha ileri model uygulamalarını gerektirmektedir. Dolayısıyla bu tür kamu geliri içinde emek kesimi payının görece önemsiz olduğu varsayımı ile bu tür gelirleri emek dışı toplumsal kesimlerin ödediği biçiminde bir ayrıştırma ile yetinilecektir.

3. Türkiye'de Emek Kesiminin Kamu Bütçesi Karşısındaki Mali Konumu

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye'de emek kesiminin, kamu bütçesi karşısındaki nihai mali pozisyonu saptanmaya çalışılacaktır. Bunun için, kamu harcamaları ve kamu gelirleri, yukarıda açıklanmış olan çerçevede, toplumsal kesimler bakımından ayrıştırılacaktır. Daha sonra, bu ayrıştırmadan yararlanılarak, emek kesimin kamu bütçesi karşısındaki net mali pozisyonunun ne olduğu tahmin edilmeye çalışılacaktır.

3.1. Emek Kesiminin Faydalandığı Kamu Harcamaları Tutarının Hesaplanması

Çalışmanın bu kısmında, 2004-2010 yıllarını kapsayan dönem için, Türkiye'de emek kesiminin faydalandığı kamu harcama tutarları hesaplanmaya çalışılacaktır. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı'nca yayımlanan Kamu Hesapları Bülteni'nden (2012) yararlanılmıştır. Bu bültende, Merkezi Yönetim Bütçesi[2] (Genel Bütçe, Özel Bütçe, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Bütçesi), Mahalli İdareler Bütçesi ve Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçesi[3] harcamaları mevcuttur. Kamu Hesapları Bülteninde fonksiyonel sınıflandırmaya göre yer alan kamu harcamaları, genel yönetim sektörünü kapsayacak şekilde, tarafımızdan "bütçe harcamaları" adı altında konsolide edilmiştir. Bu işlem yapılırken, bütçeler arası transferler düşülmüş; ve ayrıca 2004-2005 dönemi mahalli idare harcamaları, veri yokluğu nedeniyle, konsolidasyona dahil edilememiştir. Bu kısıtlar altında konsolide edilen kamu harcama verileri aşağıdaki Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2: Türkiye'de Konsolide Edilmiş Bütçe Harcamaları (Milyon TL.)

	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Genel Kamu Hizmetleri	64.799	55.183	70.397	75.974	82.080	88.273	89.450
Savunma Hizmetleri	9.422	10.303	11.587	11.833	12.839	14.567	14.952
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	7.582	8.549	10.514	12.433	13.966	16.240	18.859
Ekonomik İşler ve Hizmetler	15.452	18.545	21.126	23.702	29.137	33.049	41.312
Çevre Koruma Hizmetleri	105	180	127	184	214	250	356
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	376	681	3855	4.714	3.796	3.739	6.552
Sağlık Hizmetleri	18.113	20.943	27.492	32.030	39.073	45.274	49.328
Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri	1.809	2.242	2.811	3.278	3.864	4.593	5.442
Eğitim Hizmetleri	16.618	18.717	22.218	25.720	30.493	35.753	41.469
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	38.533	47.369	57.892	64.281	71.002	82.004	95.017
Toplam	**172.809**	**182.712**	**228.019**	**254.149**	**286.464**	**323.742**	**362.737**

Kaynak: Kamu Hesapları Bülteni (2012); Kalkınma Bakanlığı (2012) ve Sosyal Güvenlik Kurumu (2012)

[2] 2006 yılı öncesinde Merkezi Yönetim Bütçesi yerine Konsolide Bütçe Sistemi kullanılmaktaydı. Maliye Bakanlığı karşılaştırma yapılabilsin diye bütçe veri serisini 2000 yılına kadar geri götürmüştür.

[3] Söz konusu bültende Sosyal Güvenlik Kurumlarının sadece 2010 yılına ilişkin verileri vardır. Diğer yıllara ilişkin harcama verileri ayrıca Kalkınma Bakanlığı (2012) ve Sosyal Güvenlik Kurumundan (2012) temin edilmiştir.

Çalışmanın yöntem kısmında belirtildiği gibi, genel kamu hizmetleri, savunma, kamu düzeni ve güvenliği ile ekonomik işler ve hizmetleri emek dışı toplumsal kesimlere yarar sağlayan kamu harcamaları olarak ayrıştırılmıştır. Öte yandan; çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri ile eğitim hizmetleri kollektif tüketime tabi kamu harcamaları olarak, daha önce Tablo 1'de belirtilen emek payı katsayısına göre, toplumsal kesimler arasında ayrıştırılmıştır. Ancak bu bağlamda sosyal güvenlik kapsamı içinde yapılan sağlık harcamalarının tamamı (%100'ü) emek kesiminin kamu harcama payına eklenirken, kalan kısım, emek payı katsayısına göre, toplumsal kesimler arasında ayrıştırılmıştır. Çünkü sağlık harcamalarının sosyal güvenlik kapsamında yapılan kısmı, doğrudan emek kesimine yönelik iken; diğer kamu kurumları eliyle yapılan sağlık harcamaları ise, tüm toplum için yapılmaktadır. Son olarak, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının tamamı (%100'ü) emek kesiminin kamu harcama payı olarak ele alınmıştır. Bütün bu ayrıştırma işlemleri sonucunda toplumsal sınıfların kamu harcamalarından faydalandıkları kısımlar aşağıdaki Tablo 3'de görüldüğü gibidir.

Tablo 3: Türkiye'de Toplumsal Kesimlerin Kamu Harcamalarından Faydalandıkları Kısımlar (Milyon TL.)

	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Emek Dışı Toplamsal Kesimlerin Kamu Harcama Payı	106.086	102.492	119.788	130.800	144.164	160.998	174.059
Emek Kesiminin Kamu Harcama Payı	66.723	80.220	108.231	123.349	142.300	162.744	188.678
Bütçe Harcamaları Toplamı	**172.809**	**182.712**	**228.019**	**254.149**	**286.464**	**323.742**	**362.737**

Kaynak: Tablo 1 ve 2'de sunulan verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3'de sunulan verilere göre, toplumsal kesimlerin kamu bütçe harcamalarından faydalandıkları kısımların toplam kamu harcamaları içindeki yüzde payları aşağıdaki Grafik 1'de sunulmaktadır. Buna göre, emek kesiminin faydalandığı kamu harcama payı veya brüt sosyal ücret 2004 yılında toplam kamu harcamalarının yaklaşık %39'u iken, 2005 yılında %44'e ulaşmıştır. 2004 ve 2005 yılındaki emek kesimi kamu harcama payının diğer yıllara göre görece düşüklüğü,

hesaplamalarda kullanılan kamu harcamaları içinde değinilen iki yıl için mahalli idare harcamalarının bulunmamasından kaynaklanıyor olabilir.

Ancak sonraki yıllarda ise, brüt sosyal ücret tutarının toplam bütçe harcamaları içindeki payı giderek yükselmiştir. Kamu harcamalarından emek kesiminin faydalandığı kısmın toplam kamu harcamaları içindeki payı, 2006 yılında %47 iken, 2008 yılında %50 ve nihayet 2010 yılında ise %52'ye yükselmiştir. İncelenen dönemde emek kesiminin kamu harcamalarından faydalanma payı, gerek mutlak anlamda (Tablo 3'de izlenebilir) ve gerekse nispi olarak (Grafik 1'de görüldüğü gibi) sürekli bir artış eğiliminde olmuştur.

Grafik 1: Türkiye'de Toplumsal Kesimlerin Kamu Harcamalarından Faydalandıkları Kısımların Toplam Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%)

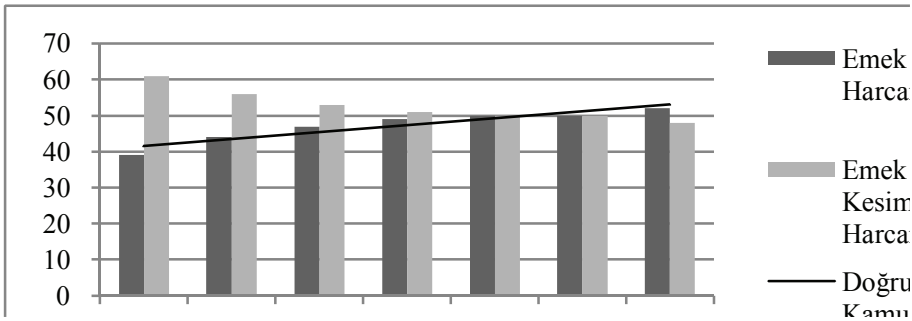

Kaynak: Tablo 3'de sunulan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Emek kesiminin faydalandığı kamu harcama payındaki yükselme eğilimi, Türkiye'de bir refah devletinin kurulmakta olmasından değil, fakat demoğrafik nedenler (eğitim hizmetleri gereksinimi, yaşlanma ve sosyal güvenlik hizmetlerine olan gereksinimin artmış olması) ile sağlık hizmetleri (ki maliyetleri giderek artan bir kamu hizmetidir) ve 2008 ekonomik krizinin de etkisiyle işsizlik sigortası, nakdi ve ayni sosyal yardım vb. harcamalarındaki zorunlu artışlardan kaynaklanıyor olabilir.

Ayrıca 2008 krizi ve sonrasında devletin emek kesimi dışındaki toplum kesimlerine yarar sağlayan bazı kamu yatırım harcamalarını öteleme olanağı da söz konusu olabilmiştir. Dolayısıyla bütün bu faktörler emek kesiminin faydalandığı kamu harcama payını hem mutlak hem de nispi olarak arttırmış olabilir. Bununla birlikte ele alınan dönemde Türkiye'de kamu harcamalarının yaklaşık yarısının emek kesimi diğer yarısının ise, emek dışı toplumsal kesimlerce paylaşıldığı anlaşılmaktadır.

3.2. Emek Kesiminin Ödediği Kamu Gelirleri Tutarının Hesaplanması

Çalışmamızın bu kısmında, yine Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı'nın yayımladığı Kamu Hesapları Bülteninden (2012) yararlanılacaktır. Bu bültende 2004-2010 dönemi için Merkezi Yönetim, Mahalli İdareler ve Sosyal Güvenlik Kurumları bütçe gelirleri ayrı ayrı verilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumların bütçe gelirlerinin eksik olan yılları ayrıca Kalkınma Bakanlığı (2012) ve Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan (2012) temin edilmiştir. Daha önce kamu harcamaları için yapıldığı gibi, kamu gelir kaynakları da tarafımızdan kamu bütçe gelirleri olarak konsolide edilmiştir. Bu bağlamda özellikle merkezi hükümetin topladığı vergi gelirlerinden mahalli idarelere aktardığı paylar düşülerek, kamu gelirleri toplamına ulaşılmıştır.

Tablo 4: Türkiye'de Konselide Edilmiş Bütçe Gelirleri (Milyon TL.)

	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Gelir Vergisi	21.244	24.490	28.983	34.447	38.030	38.446	40.392
Kurumlar Vergisi	10.521	12.048	11.158	13.751	16.905	18.023	20.925
Veraset ve İntikal Vergisi	61	88	119	125	144	168	215
Motorlu Taşıtlar Vergisi	1.536	2.538	2.998	3.521	3.944	4.496	5.033
Dahilde Alınan KDV.	13.148	14.104	15.911	16.793	16.805	20.853	26.325
Özel Tüketim Vergis	26.648	33.345	36.926	39.111	41.832	43.620	57.285
Banka ve Sigorta M. Vergisi	1.594	1.988	2.624	3.149	3.695	4.003	3.570
Şans Oyunları Vergisi	280	312	369	327	376	396	434
Özel İletişim vergisi	1.882	3.023	3.578	4.211	4.551	4.265	4.121
Gümrük Vergisi	1.351	1.538	2.081	2.441	2.770	2.466	3.240
İthalde Alınan KDV.	17.443	20.222	25.426	26.493	29.972	26.134	36.208
Diğer Dış Ticaret Vergileri	74	65	56	37	39	51	80
Damga Vergisi	2.198	2.552	3.149	3.642	3.945	4.169	5.083
Harçlar	2.530	3.280	3.958	4.744	5.050	4.755	7.034
Sınıflandırılamayan Vergiler	136	33	144	46	51	596	615
Yerel Yönetim Vergileri	0	0	3.378	3.691	4.190	3.776	5.904
Sosyal Güvenlik Prim vb. Gelirleri	34.869	41.249	53.831	56.875	67.257	78.073	95.273
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	6.182	8.375	15.591	17.232	16.610	20.507	21.726
Bağış Yardımlar ve Özel Gelirler	1.102	2.569	6.231	3.638	2.879	3.149	5.380
Faizler Paylar ve Cezalar	11.965	17.448	21.019	18.206	19.310	25.496	23.565
Sermaye Gelirleri	166	2.027	3.844	8.029	10.845	3.378	6.066
Alacaklardan Tahsilatlar	0	0	0	97	407	312	232
Özel Bütçeli İdare Gelirleri	3.175	3.737	3.530	3.972	4.825	5.037	6.333
Düzenleyici Denetleyici Kurumlar Gelirleri	0	0	1.407	1.585	1.747	1.811	1.893
GelirlerToplamı	**158.105**	**195.031**	**246.311**	**266.163**	**296.179**	**313.980**	**376.932**

Kaynak: Kamu Hesapları Bülteni (2012)); Kalkınma Bakanlığı (2012) ve Sosyal Güvenlik Kurumu (2012)

Tablo 4'te görülen kamu gelirlerinin önemli bir bölümünü, toplumun bütün kesimleri öderken; geri kalan bütçe gelirlerinin, bir kısmını doğrudan emek kesimi bir kısmını da sadece emek dışı toplumsal kesimler ödemektedir. Daha önce çalışmanın yöntem kısmında da belirtildiği gibi; Tablo 4'de görülen kamu gelirlerinden; kurumlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, gümrük vergisi, diğer dış ticaret vergileri ve başka bir adla sınıflandırılamayan vergiler, emek dışı toplumsal kesimlerin ödediği mali yükümlülükler olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca kamu gelirlerinin sınıflandırılmasında, bütçe gelirleri arasında yer alan bağış, yardım ve özel gelirler; faiz, paylar ve cezalar; sermaye gelirleri; alacaklardan tahsilatlar; düzenleyici ve denetleyici kurumların vergi dışı gelirlerinin, emek dışı toplumsal kesimlerce ödendiği varsayılmıştır. Zira bu gelirlerin içinde emek kesiminin de açıkça katkısının olduğuna ilişkin bir bulguya ulaşılamamıştır.

Toplum kesimleri arasında emek payı katsayısına göre ayrıştırılması gereken kamu gelirleri ise; gelir vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, dahilde alınan katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, şans oyunları vergisi, özel iletişim vergisi, ithalde alınan katma değer vergisi, damga vergisi, harçlar, yerel düzeyde toplanan emlak vergisi vb. vergiler ve harçlardan oluşmaktadır. Ayrıca kamu gelirleri içinde yer alan teşebbüs ve mülkiyet gelirleri ile özel bütçeli idarelerin vergi dışı gelirleri de toplum kesimlerinin tümünü ilgilendiren kamu gelirleri arasındadır. Bu gelirler de emek payı katsayısına göre toplumsal kesimler arasında paylaştırılmıştır.

Son olarak, emek kesiminin tamamını ödediği kamu gelirlerini ise, sosyal güvenlik vergi ve fonlarından oluşturmaktadır. Bu mali yükümlülükler, Türkiye sosyal güvenlik sistemi içinde farklı adlar altında (prim, fon, katkı, sigorta, vb.) toplanmaktaysa da, daha önce de belirtildiği gibi; bu gelirlerin tamamını emek kesimi ödemektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik gelirleri olarak konsolide edilen gelirlerin tamamı kamu gelirlerinden emek kesiminin yüklendiği mali yükler toplamına dahil edilmiştir. Böylece kamu gelirlerine toplumsal kesimlerin vergi ve benzeri katkıları toplamına ulaşılmıştır.

Bütün bu ayrıştırma işlemleri sonucunda toplumsal sınıfların kamu gelirlerine katkı tutarları aşağıdaki Tablo 5'de özetlenmektedir. Toplumsal kesimlerin kamu gelirlerine katkı tutarlarının toplam kamu gelirleri içindeki yüzde payına bakıldığında ise, emek kesiminin ağır bir mali yük altında olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Türkiye'de Toplumsal Kesimlerin Kamu Gelirlerine Katkısı (Milyon TL.)

	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Emek Kesiminin Kamu Gelirlerine Katkısı	95.517	117.795	142.984	154.948	177.842	194.531	242.071
Emek Dışı Toplumsal Kesimlerin Kamu Gelirlerine Katkısı	62.588	77.236	103.327	111.215	118.337	119.449	134.861
Bütçe Gelirleri Toplamı	**158.105**	**195.031**	**246.311**	**266.163**	**296.179**	**313.980**	**376.932**

Kaynak: Tablo 1 ve 4'de sunulan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Zira, Grafik 2'de görüldüğü gibi, emek kesimi 2004 yılında kamu bütçe gelirlerinin %58'ini yüklenmiş iken; bu oran 2010 yılında yaklaşık %64'e çıkmış bulunmaktadır. Ekonomik krizlerin vergi hâsılatı üzerinde muhtemel daraltıcı etkisine rağmen, 2008 yılından sonra da emek kesiminin kamu finansman payının artmaya devam etmiş olması, ülkemizde kamu finansman rejiminin emek kesimine daha çok yük yükleyen bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Grafik 2: Türkiye'de Toplumsal Kesimlerin Kamu Bütçe Gelirlerine Katkılarının Toplam Kamu Gelirleri İçindeki Payları (%)

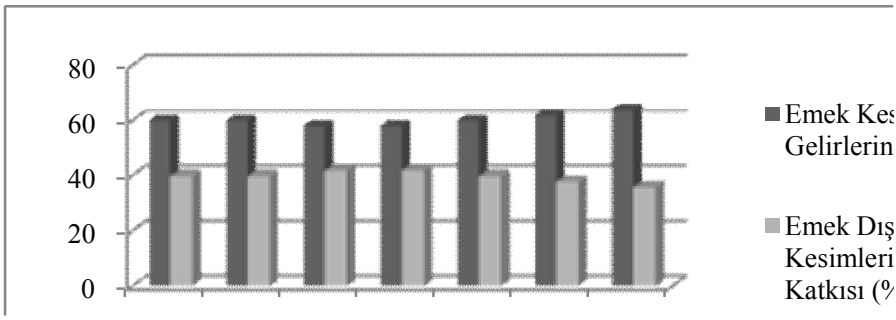

Kaynak: Tablo 5' sunulan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ancak çalışma amacımız doğrultusunda emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki nihai konumunu saptayabilmek için, emek kesiminin kamu bütçesinin harcamalarından yararlandığı kısım ile kamu bütçesine aktardığı kaynakların karşılaştırılmasının yapılması gerekmektedir.

3.3. Türkiye'de Emek Kesiminin Kamu Bütçesi Karşısındaki Net Mali Pozisyonu

Emek kesiminin kamu bütçesinden faydalandığı kamu harcamaları tutarı ile emek kesiminin kamu bütçe gelirlerine katkıları aşağıdaki Tablo 6'da sunulmuştur. Çalışmamızın yöntem kısmında sunulan 2 nolu formüle dayanarak yaptığımız hesaplamaya göre, 2004-2010 dönemi boyunca Türkiye'de emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki nihai mali pozisyonunun *net vergi ödeyicisi* konumunda olduğu ortaya çıkmaktadır.

Zira, Tablo 6'da görüldüğü üzere, bu dönemde, emek kesimi faydalandığı kamu harcama tutarından daha fazla vergi ve benzeri mali kaynakları kamu bütçesine aktarmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de emek kesiminin faydalandığı kamu harcamaları tutarını tamamen kendisinin finanse ettiği; hatta, faydalandığı tutardan daha fazla ödediği vergi ve benzeri mali yükümlülüklerle de, devlete veya diğer toplumsal kesimlere kaynak aktarmakta olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: Türkiye'de Emek Kesiminin Ödediği Net Vergi Tutarı (Milyon TL.)

	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Emek Kesiminin Faydalandığı Kamu Harcamaları (1)	66.723	80.220	108.231	123.349	142.300	162.744	188.678
Emek Kesiminin Kamu Gelirlerine Katkısı (2)	95.517	117.795	142.984	154.948	177.842	194.531	242.071
Net Vergi (1-2)	**-28.794**	**-37.575**	**-34.753**	**-31.599**	**-35.542**	**-31.787**	**-53.393**

Kaynak: Tablo 3 ve Tablo 5'de sunulan verilerden hazırlanmıştır.

Emek kesiminin yararlandığı kamu harcama tutarlarının ne kadarını kendi kendine finanse ettiği veya emek dışı toplumsal kesimlere ne kadar kaynak transferinde bulunduğu ya da emek dışı toplumsal kesimlerden emek kesimine

kaynak transferinin olup olmadığı ise, daha önce çalışmanın yöntem kısmında ifade edilen, faydalanma rasyosu formülü (3 nolu formül) yardımıyla hesaplanabilir. Buna göre, incelenen dönemin tamamında, emek kesimi faydalandığı kamu hizmetlerini kendisi finanse etmiş ve hatta daha fazla bir kaynağı öteki toplum kesimlerinin kullanımına aktarmıştır.

Tablo 7'de görüldüğü gibi, diğer yıllara kıyasla, 2004 yılında 1.43 ve 2005 yılında ise 1.47 olan emek kesiminin kamu bütçesine transfer oranı bir miktar yüksek çıkmıştır. Ancak bu iki yıla ait sonuçlar üzerinde, daha önce de ifade edilen, mahalli idare harcamalarının eksikliğinin etkisi olabilir. Fakat 2006 yılından başlayarak 2010 yılına kadar ki dönemde, giderek azalma eğilimi gösterse bile, emek kesiminin yararlandığı kamu harcama tutarından daha fazla vergi ve mali yük yüklenerek, devlete veya öteki toplum kesimlerine net kaynak aktarıcısı konumunda olduğu da açıktır.

Tablo 7: Türkiye'de Emek Kesiminin Faydalanma Rasyosu

	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Emek Kesiminin Faydalandığı Kamu Harcamaları Toplamı (1)	66.723	80.220	108.231	123.349	142.300	162.744	188.678
Emek Kesiminin Kamu Gelirlerine Katkısı Toplamı (2)	95.517	117.795	142.984	154.948	177.842	194.531	242.071
Faydalanma Katsayısı(2/1)	**1,43**	**1,47**	**1,32**	**1,26**	**1,25**	**1,20**	**1,28**

Kaynak: Tablo 3 ve Tablo 5'de sunulan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ayrıca emek kesiminin yukarıda ifade edilen mali pozisyonunu başka bir şekilde de özetlemek mümkündür. Bunun için, emek kesiminin faydalandığı kamu harcamaları tutarı olan sosyal ücretin GSYH'ya oranlanması ile sosyal ücret rasyosu (4 nolu formül) hesaplanabilir. Benzer şekilde emek kesiminin kamu gelirlerine katkı tutarı toplamının GSYH'ya oranlanması suretiyle maliyet rasyosu (5 nolu formül) hesap edilebilir. Son olarak emek kesiminin devlete ve diğer toplumsal kesimlere aktardığı net kaynağı göstermek üzere net vergi rasyosu (7 nolu formül) bulunabilir. Bu üç hesaplamada aşağıda, 2004-2010 dönemini kapsayacak şekilde Grafik 3'de gösterilmektedir.

Grafik 3: Türkiye'de Emek Kesiminin Kamu Bütçesi Karşısındaki Konumu (GSYH'ya % Oranı)

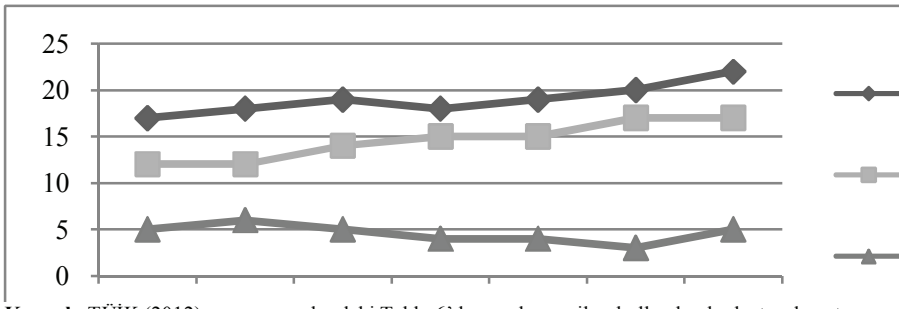

Kaynak: TÜİK (2012) ve ayrıca yukardaki Tablo 6'da sunulan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

TÜİK'in 1998 bazlı cari fiyatlarla GSYH verilerine dayanarak yaptığımız hesaplamalara göre, sosyal ücret rasyosu GSYH'ya oran olarak 2004 yılında %13 civarında iken, 2010 yılında yaklaşık GSYH'nın %17'sine yükselmiş görünmektedir. Keza emek kesiminin kamu bütçesine aktardığı kaynaklar olarak maliyet rasyosu ise, aynı dönemde GSYH'nın yaklaşık %16'sından dönem sonunda %23'ne yükselmiş bulunmaktadır. Öte yandan sözü edilen dönem boyunca, Grafik 3'de görsel olarak izlenebileceği gibi, emek kesiminin kamu harcamalarından faydalandığı tutar ile kamu bütçesine aktardığı kaynaklar arasında, GSYH'nın yaklaşık %5'i oranında sabitlenen, bir fark oluşmuştur. Bu fark emek kesiminin devlete veya emek dışı diğer toplumsal kesimlere aktardığı net bir mali kaynak (net vergi) olarak görünmektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada, 2004-2010 dönemi için, Türkiye'de emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki nihai mali pozisyonu saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, kamu bütçesi aracılığıyla gerçekleştirilen transferlerin fayda ve maliyet etkileri, toplumsal sınıfların gelirleriyle bağlantılı olarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda ulaşılan bulgular, Türkiye'de emek kesiminin kamu harcamalarından önemli ölçüde faydalandığını göstermektedir. Hatta, söz konusu dönemde, emek kesiminin, kamu harcamalarından faydalanma düzeyinde gözle görülür bir artış bile olmuştur. Zira emek kesiminin faydalandığı kamu harcama tutarı, toplam kamu harcamalarının yaklaşık yarısına ulaşmaktadır (bakınız: Grafik 1). Ancak emek kesiminin kamu bütçe gelirlerine olan katkısı dikkate alındığında ise, emek kesiminin kamu bütçesi karşısındaki bu olumlu konumunun değiştiği gözlemlenmektedir. Çünkü, söz konusu dönemde, Türkiye'de emek kesiminin kamu bütçesine katkısı, faydalandığı kamu

harcama tutarından oldukça yüksek bir düzeye ulaşmış bulunmaktadır (bakınız: Grafik 2). Dolayısıyla Türkiye'de emek kesimin kamu bütçesinden elde ettiği faydalar ve kamu bütçesine aktardığı kaynaklar birlikte değerlendirildiği zaman, emek kesiminin kamu bütçesi karşısında dezavantajlı bir konumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü, incelenen dönemde, Türkiye'de emek kesimi, faydalandığından daha yüksek bir kaynağı kamu bütçesine aktarmıştır. Bu dönemde emek kesiminin net kaynak aktarımının, GSYH'ya oran olarak yaklaşık %5 civarında bir büyüklüğe ulaştığı görülmektedir (bakınız: Grafik 3).

Bütün bu bulgular, Türkiye'de emek kesiminin, kamu bütçesi aracılığıyla gerçekleştirilen transferlerden, net bir sosyal ücret elde edemediği; aksine, devlete ve diğer toplumsal kesimlere net kaynak aktarır konumda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sonucun vurgulanması gereken birbiriyle bağlantılı birkaç yönü vardır: Bunlardan birincisi, Türkiye'de sosyal ücretin kaynağının yine emek kesiminin gelirleri olan maaş, ücret, yevmiye ve sosyal transferler olduğudur. Zira emek kesimi sosyal ücreti kendi içinde dayanışarak finanse etmekte ve daha da ilgi çekici olan, öteki toplumsal kesimlerin kullanımına kaynak transferinde bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, vurgulanması gereken ikici husus ise, yeni sağ düşünce akımları tarafından sıkça dile getirilen, sosyal harcamaların, kamu bütçe açıklarının temel nedeni olduğu tezininin, en azından incelenen dönemde, Türkiye için, yeterli dayanağa sahip olmadığıdır. Çünkü emek kesimi kamu bütçesinden aldığından daha fazlasını geri kamu bütçesine verdiğine göre, bütçe açıklarının sebepleri için, başka etmenlere bakılması gerekir.

Öte yandan sosyal ücret bağlamında ortaya çıkan bulgular, Türkiye'de kamu finansman sisteminin sermayenin kârlılığına hizmet edecek şekilde oluşturulabildiğini göstermektedir. Zira kamu bütçesi aracılığıyla emek kesimine ve emek kesiminden kamu bütçesine doğru gerçekleştirilen transferler, emek kesiminin piyasa mekanizması içinde elde ettiği ücretleri azaltan bir işlev görmektedir. Bunu, kamu bütçesi karşısında, emek kesiminin net kaynak aktarıcısı pozisyonunda olması açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, ulaşılan bulgular, kamu finansman yükünün toplumda adaletli veya dengeli dağılımı açısından da önemli sorunların varlığına işaret etmektedir. Zira Türkiye'de kamu finansman rejimi, emek kesimine yararlandığından daha fazlasını ödettirmektedir. Bu sonuç, ana akım iktisat çevrelerince devletin sınırlarının belirlenmesinde normatif bir ölçüt olarak sıkça ileri sürülen *faydalanma ilkesine* dahi uymamaktadır. Bu nedenle, ülkemizde, ivedi olarak, sosyal harcamaların finansman kaynağının ücret gelirlerinden sermaye gelirlerine doğru kaydırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKRAM-LODHI, A. Haroon (1996), "The Public Finances of the United Kingdom: a Re-interpretation", *International Review of Applied Economics*, Vol. 10, No. 2, 173-193.

BOWLES, Samuel, GINTIS, Herbert (1982), "The Crisis of Liberal Democratic Capitalism: The Case of the United States", *Politics & Society*, Vol.11, No.1, 51-93.

ÇARIKÇI, Çağrı (2007), *Sosyal Ücret Kavramı ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

FAZELI, Rafat (1996), *The Economic Impact of the Welfare State and Social Wage: The British Experience*, Aldershort, England: Avebury.

RFAZELI, Reza, FAZELI, Rafat (2010), "The Impact of the Welfare State and Social Policy on the Working Population: The Recent British Experience", *Forum for Social Economics*, Vol.39, No.2, 101-125.

FREEMAN, Alan (1991), "National Accounts in Value Terms: The Social Wage and Profite Rate in Britain 1950-1986", *Quantitative Marxism*, içinde (Ed:Paul Dunne), Potity Pres, London: 84-106.

FRIEDLAND, Roger, SANDERS, Jimy (1986), "Private and Social Wage Expansion in the Advanced Market Economies", *Theory and Society*, Vol.15, No.1/2, Special Double Issue: Structures of Capital, 193-222.

GLYN, Andrew (1975), "Notes on the Profit Squeeze", *Bulletin of the Conference of Socialist Economists*, No.4, 1-11.

GOUGH, Ian (1979), The Political Economy of the Welfare State, Macmillan Press Ltd, London.

HARBERGER, Arnold C. (1962), "The Incidence of the Corporation Income Tax", *Journal of Political Economy*, Vol.70, No.3, 215-240.

HYMAN, Prue (1999), "Social Wage", *Encyclopedia of Political Economy*, içinde (ed: Phillip Anthony O'Hara), Vol.2, Routledget Taylor Francis Group, New York, 1068-1071.

JESSOP, Bob (1993), "Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy", *Studies in Public Economy*, No.40, 7-40.

KALKINMA BAKANLIĞI (2012), "Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri",

http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCD54773D49FA86B2E3F52E96F34856BF419E01E77872052F0 (Erişim Tarihi: 10-02-2012).

MANIATIS, Thanasis (2003), "The Net Social Wage in Greece 1958-95", *International Review of Applied Economics*, Vol.17, No.4, 377-398.

---------- (2005), "Marxian Macroeconomic Categories in the Greek Economy", *Review of Radical Political Economics*, Vol.37, No.4, 494-516.

---------- (2010), "The Fiscal Crisis and the Social Wage in Southern Europe Focus on Greece Compare the Fiscal Structure of Greece, Spain, Portugal, Italy, France and EU-15 for 1995-2009", http://bankofgreece.gr/BoGDocuments/13-5_Maniatis.ppt, (Erişim Tarihi: 15-07-2011), 1-30.

O'CONNOR, James (1973), *The Fiscal Crisis of The State*, St.martin's Press, New York

SAYBAŞILI, Kemâli (1992), *İktisat Siyaset Devlet ve Türkiye,* Birinci Baskı, Bağlam Yayıncılık, Ankara.

SEFTON, Tom (2002), "Recent Changes in the Distribution of the Social Wage", *CASEpaper* 62, http://sticerd.lse.ac.uk/Case, (Erişim Tarihi: 13-10-2011), 1-66.

SEPEHRI, Ardeshir, CHERNOMAS, Robert (1992), "Who Paid for the Canadian Welfare State Between 1955-1988?", *Review of Radical Political Economics*, Vol.24, No.1, 71-88.

SHAIKH, Anwar M., TONAK, E. Ahmet (1987), "The Welfare State and the Myth of the Social Wage", *The Imperilled Economy Macroeconomics From a Left Perspective*, Book I, içinde, (Ed: Robert Cherry vd.), Union for Radical Political Economics, New York. ss.183-194., http://homepage.newschool.edu/ (Erişim Tarihi. 10-12-2011).

---------- (1994), *Measuring the Wealth of Nations: The Political Economy of National Accounts,* Cambridge University Press, New York.

---------- (2000), "The Rise and Fall of the US Welfare State", *Political Economy and Contemporary Capitalism: Radical Perspectives on Economic Theory and Policy*, içinde, (Ed: Ron. Baiman, Heather Boushey ve Dawn Saunders), M.E. Sharpe, Armonk, New York: 247-265.

SHAIKH, Anwar M. (2003), "Who Pays for the 'Welfare' in the Welfare State?", *Social Research*, Vol.70, No.2 (Summer), 531-550.

SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (2012), "Sosyal Güvenliğe İlişkin Temel Parametreler", http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/964807e1-d398-4b1b-9e95-a25c46442e60/2011_11_mali_gostergeler.pdf?MOD=AJPERES, (Erişim Tarihi: 15-02-2012).

THERBORN, Goran (1984), "The Prospects of Labour and the Transformation of Advanced Capitalism", *New Left Review*, No.I/145, (May-June 1984).

TONAK, E. Ahmet (1985), "Kapitalist Devlet Karşısında İşçi Sınıfı ABD Örneği", *Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 13, Kasım-Aralık, 30-70.

---------- (1987), "The US Welfare State and Working Class, 1952-1980", *Review of Radical Political Economics*, Vol.19, No.3, 47-72.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALİYE BAKANLIĞI (2012) "Kamu Hesapları Bülteni", https://portal.muhasebat.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 15-02-2012).

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2006), *2005 Gelir Dağılımı Sonuçları Haber Bülteni*, Sayı: 207, 25-12-2006, hhtp://tuik.org.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408, (Erişim Tarihi: 10-02-2012).

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2011), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2010*, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=24&ust_id=7, (Erişim Tarihi: 10-02-2012).

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2012), "Milli Gelir Verileri", http://www.tuik.gov.tr//ulusalhesapapp/hyontemgsyh.zul, (Erişim Tarihi: 10-02-2012).